

УДК 784.4:398.8(=411.16:477):316.7

DOI <https://doi.org/10.15407/nte2026.02.121>

ШЕВЧУК ТЕТЯНА

кандидатка філологічних наук, старша наукова співробітниця відділу української та зарубіжної фольклористики Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України (Київ, Україна).

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4856-4430>

SHEVCHUK TETIANA

a Ph.D. in Philology, a senior research fellow at the Ukrainian and Foreign Folkloristics Department of M. Rylskyi Institute of Art Studies, Folkloristics and Ethnology of the National Academy of Sciences of Ukraine (Kyiv, Ukraine).

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4856-4430>

Бібліографічний опис:

Шевчук, Т. (2026). Трансформація української народної пісенності у фольклорній культурі хасидів: пісня «Ружа, ружа, як ти далеко» / Нігун «Rojs, kojs, wi wajt bisstu?» (до сторіччя кафедри єврейської культури ВУАН). *Народна творчість та етнологія*, 2 (410), 121–131.

Shevchuk, T. (2026). Transformation of Ukrainian Folk Songs in Hasidic Folklore Culture: The Song “Rose, Rose, how far away are you” / Nigun “Rojs, Kojs, Wi Wajt Bisstu?” (On the Occasion of a Centenary of the Jewish Culture Department of the All-Ukrainian Academy of Sciences). *Folk Art and Ethnology*, 2 (410), 121–131.

© Видавництво ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАН України, 2026. Опубліковано на умовах відкритого доступу за ліцензією CC BY-NC-ND (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)

ТРАНСФОРМАЦІЯ УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ ПІСЕННОСТІ У ФОЛЬКЛОРНІЙ КУЛЬТУРІ ХАСИДІВ: ПІСНЯ «РУЖА, РУЖА, ЯК ТИ ДАЛЕКО» / НІГУН «ROJS, KOJS, WI WAJT BISSTU?» (до сторіччя кафедри єврейської культури ВУАН)

Анотація / Abstract

У статті на прикладі пісні (нігуна) «Ройз, ройз, ві вайт бісту?» досліджується вплив українського фольклору на хасидський релігійний репертуар. Нігун (релігійна пісня, мелодія) був важливим складником традиційного репертуару євреїв Східної Європи, однак досі детально не аналізувався з точки зору українського контексту. Стаття є спробою відповісти на кілька фундаментальних питань, сформульованих дослідниками в рамках українсько-ізраїльського проекту «Нігун хасидів на Правобережній Україні та Східній Галичині: між питомими та напливовими звуковими ландшафтами» (М. Лукін, Я. Мазор, Е. Серуссі, О. Коломієць). Йдеться про особливості функціонування нігуна «Ройз, ройз, ві вайт бісту?» в хасидському середовищі. Розглядаються різні версії його створення, висловлюються припущення щодо українських етнографічних територій, на яких цей нігун міг виникнути (Поділля,

Лемківщина). Методологічним орієнтиром статті є концепція конфігурацій культури, запропонована американськими антропологами на початку ХХ ст. Одним з механізмів зміни конфігурації культури є запозичення з інших культур та адаптація її елементів до власних цінностей, що демонструє історія виникнення нігуна «Ройз, ройз, ві вайт бісту?». На його українську фольклорну основу звертали увагу відомі виконавці й дослідники: Менахем Кіпніс, Мойсей Береговський, Людмила Шолохова. Авторство пісні приписують різним цадикам: Лейбові Сарі (Сорес, Leib Sarah's, 1730–1791, Поділля), Іцхаківі Ісааку Таубу (Yitzhak Isaak Taub, 1744–1821, Угорщина, Надкарпаття), Менахемові Менделю (Menachem Mendel, 1745–1815, Польща, Риманів)^{*}. Прикметно, що з цими духовними лідерами хасидів пов'язані єврейські легенди, оприлюднені філософом і письменником Мартіном Бубером (1878–1965, «Хасидські історії. Пізні вчителі»). Спільним для цих легенд є образ пастуха як метафора духовного наставника (у більшості цих усних історій цадик запозичує пісню «Ружа, ружа, як ти далеко» від пастуха-українця, але докорінно змінює її відповідно до релігійних орієнтирів єврейського народу). Українська основа нігуна, перероблена на хасидський лад, збагачується містичними сенсами: ружа (троянда або кохана Роза) асоціативно пов'язується із Шехіною – Божественною присутністю, а ліс – із вигнанням (галут). Аналіз тексту нігуна «Ройз, ройз, ві вайт бісту?» в контексті усної хасидської прози, а також української пісенності про ружу-троянду дає підстави для такого висновку: не лише Кабала, перські та новогрецькі джерела вплинули на єврейський містичний світогляд, але й український фольклор. Ідея віддалення Шехіни від людей, що є провідною в нігуні «Ройз, ройз, ві вайт бісту?», знайшла продовження у творчості Пауля Целана (збірка «Die Niemandrose»), що сприймається як містичне передбачення Голокосту. Нігун зберігає популярність серед євреїв Ізраїлю, Західної Європи і США, що засвідчує онлайн-антологія їдишської пісенності Елеонор Хани Млотек та Йосла Млотек «Songs of Generations: New Pearls of Yiddish Song Paperback».

Ключові слова: український фольклор, нігун, хасидські легенди, містицизм.

The influence of Ukrainian folklore on the Hasidic religious repertoire is investigated in the article exemplified by the song (nigun) «Rojs, kojs, wi wajt bisstu?». The nigun (a religious song or melody) has constituted an important component of the traditional musical culture of Eastern European Jews; however, it has not been thoroughly analyzed from the perspective of the Ukrainian cultural context yet. The article is an attempt to address several fundamental questions formulated by scholars within the Ukrainian–Israeli research project «*Hasidic Nigun in the Right-Bank Ukraine and Eastern Galicia: Between Indigenous and Influx Sound Landscapes*» (M. Lukin, Ya. Mazor, E. Seroussi, O. Kolomiets). The focus lies on the modes of functioning of the nigun «Rojs, kojs, wi wajt bisstu?» in Hasidic practice. Various versions of its origin are discussed, along with hypotheses concerning the Ukrainian ethnographic regions where the nigun may have emerged (Podillia, Lemkivshchyna). The methodological framework of the study is informed by the concept of cultural configurations proposed by American anthropologists in the early twentieth century. Borrowing from other cultures and adapting their elements to one's own value systems is considered to be one of the mechanisms underlying changes in cultural configuration. This process is clearly demonstrated by the history of the nigun «Rojs, kojs, wi wajt bisstu?». Its Ukrainian folkloric basis has been noted by prominent performers and researchers, including Menachem Kipnis, Moisei (Moshe) Beregovsky, Liudmyla Sholokhova. Authorship of the song is attributed to various Hasidic tzaddikim: Leib Sarah (Sores, Leib Sarah's, 1730–1791, Podillia), Yitzhak Isaak Taub (1744–1821, Hungary, Nagykálló), and Menachem Mendel (1745–1815, Rymanów, Poland)^{**}. Notably, Jewish legends associated with these spiritual leaders have been published by the philosopher and writer Martin Buber (1878–1965, *Hasidic Tales: Later Masters*). A shared motif in these legends is the figure of the shepherd as a metaphor for the spiritual guide. In most oral narratives, the tzaddik adopts the Ukrainian shepherd's song «Rose, Rose, how far away You are» and radically transforms it in accordance with Jewish religious values. The Ukrainian folkloric foundation of the nigun, reworked in a Hasidic mode, acquires mystical meanings: the rose (either the flower or the beloved Rosa) becomes associatively linked with the Shekhinah – the Divine Presence – while the forest symbolizes exile (galut). Analysis of the nigun's text in the context of Hasidic oral prose and Ukrainian rose-themed folk songs leads to the conclusion that Jewish mystical worldview was shaped not only by Kabbalistic, Persian, and Neo-Greek sources, but also by Ukrainian folklore. The central idea of the distancing of the Shekhinah from people, articulated in «Rojs, kojs, wi wajt bisstu?», finds resonance in the poetry of Paul Celan (the collection *Die Niemandrose (The Nobody's Roses)*), often interpreted as a mystical prefiguration of the Holocaust. The nigun remains popular among Jewish communities in Israel, Western Europe, and the United States, as evidenced by the online Yiddish song anthology compiled by Eleanor Hana Mlotek and Yosel Mlotek, *Songs of Generations: New Pearls of Yiddish Song*.

Keywords: Ukrainian folklore; nigun; Hasidic legends; mysticism.

* Імена цадиків у різних джерелах пишуться по-різному, наприклад: Лейб Сорес, Лейб Сурес, Лейб Сара.

** The names of tzaddik are spelled differently in various sources, for example: Leib Sores, Leib Sures, Leib Sara.

Вступ. Упродовж 1990–2000-х років кристалізуються нові тенденції в дослідженні українсько-єврейської культурної взаємодії, спрямовані на подолання стереотипів минулого (праці М. Феллера, В. Московича, Й. Петровського-Штерна). Фольклорні аспекти такої взаємодії розглядаються в розвідках Л. Фіалкової, Л. Вахніної, О. Курочкина, О. Васяновича, Г. Бондаренко, В. Нахмановича, В. Любченка [див.: 17]. Протягом останніх років активізувалася праця в рамках українсько-ізраїльського проекту під назвою «Нігун хасидів на Правобережній Україні та Східній Галичині: між питомими та напливовими звуковими ландшафтами». Дослідники відзначають, що нігун (релігійна пісня, мелодія) був важливою складовою репертуару традиційної музики євреїв Східної Європи. Однак «українського контексту, у якому виник жанр нігуна, детально досі ще не аналізували. Перед дослідниками цього напрямку постає низка фундаментальних питань. Чи можливо тепер, – коли хасидські співочі традиції майже перестали існувати на своєму оригінальному ґрунті – на землях Східної Європи, і, власне, України, окреслити ступінь спорідненості чи істотні відмінності між українсько-хасидським репертуаром та його польськими й білоруськими різновидами? Чи можна простежити, як функціонують певні нігуніми, що виникли в середовищах подільських, волинських та галицьких хасидських дворів упродовж ранньомодерної доби, серед нащадків цих дворів поза Україною та Польщею – в Ізраїлі, Західній Європі та США?» [8, с. 142–143]. **Метою цієї статті** і є спроба відповісти на кілька таких фундаментальних питань: як виник нігун «Rojs, rojs, wi wajt bisstu?»; як його появу тлумачать хасидські легенди, чи він зберіг популярність серед євреїв Ізраїлю, Західної Європи й США? **Методологічними орієнтирами** цього дослідження є концепція конфігурацій культури, запропонована американськими антропологами-культуралістами на початку ХХ ст. Йдеться, зокрема, про

працю Рут Бенедикт «Моделі культури» («Patterns of Culture»). Одним з механізмів зміни конфігурації культури є запозичення з інших культур та адаптація її елементів відповідно до власних потреб і цінностей. Саме в результаті запозичення з українського фольклору деяких пісенних зразків та адаптації їх до хасидського середовища й сформувався нігун.

Виклад основного матеріалу. Предтечею цього дослідження є польова робота єврейського етнографа С. Ан-ського (експедиції 1912–1914 рр.) та фольклориста М. Береговського (експедиції 1929–1930 рр.). Вплив українського фольклору на хасидську релігійну пісенність відбувався впродовж кількох століть, чому сприяли, зокрема, і мовні контакти євреїв та українців. «Наприкінці ХІХ ст, – як зауважив Вольф Москович, – в Україні зосереджувалася найбільша кількість євреїв у світі, майже третина світового єврейства, які постійно мешкали на етнографічних українських територіях. Вони склали від 10 до 15 відсотків населення Західної та Правобережної України і становили відносно більшість мешканців містечок цих регіонів. Наявність серед українців такої численної етнічної меншини, з якою вони перебували в неперервному спілкуванні, призвела до взаємодії української мови та їдишу» [11, с. 137]. Єврейський громадський діяч Йосиф Ліхтен (1905–1987) у мюнхенському часописі «Сучасність» 1962 року цитує важливе для нашої теми висловлювання дослідника українсько-єврейських контактів Альфреда Берльштайна: «Жадна інша слов'янська національна група не мала більшого впливу на фольклор мовою їдиш, ніж українська. Творець хасидизму, Бал Шем Тов все своє життя прожив у Східній Галичині і на Поділлі. Він любив українського хлібороба, самотність українського лісу та українські пісні» [7, с. 106–107]. У праці «Про єврейську народну пісню» С. Ан-ський навів приклади запозичення українських народних пісень у єврейському фольклорному репертуарі. М. Береговський звернув увагу

на явище білінгвізму, вказавши на 70 пісень, у яких єврейські слова, фрази чи строфи чергуються з українськими, литовськими чи польськими [1]. Дослідник зауважив, що жодної такої пісні не зафіксовано в російських губерніях. Важливо, що порівняльне студіювання українського та єврейського фольклору дало поштовх до осмислення механізмів культурної взаємодії обох народів. Один з них можемо простежити на прикладах трансформації українських народних пісень у хасидському середовищі. Популярна єврейська народна пісня «Микитка» є трансформацією однойменної української пародійної думи. Зафіксовано кілька її варіантів: на Волині (1918, населений пункт Ушомир нині Коростенського р-ну Житомирської обл.), на Чернігівщині (1923) та від мешканця Умані, комерсанта Йосипа Котляра (1925, запис музикознавця Д. Ревуцького). На цій території проживали хасиди, але запозичення ними української народної думи не було механічним: за висловом М. Береговського, вони «пересунули її на містичний ґрунт». Мелодика «Микитки» близька до речитативності українських дум (для єврейської усної традиції характерне речитативне виконання уривків з Біблії). У контексті єврейської культури «Микитка» сприймається як нігун – своєрідна форма релігійної пісні (А. Полонська) [докладніше див.: 17]. Тема смерті, порушена в українській пародійній думі, була близькою хасидам, адже в їхньому усному репертуарі існує окремий цикл пісень про смерть і поховання. У хасидському середовищі український фольклорний текст набув іншого звучання й нового сенсу: це роздум про майбутню зустріч із Янголом Смерті. Це і є приклад національно-релігійної пісні, яку виокремили у єврейському фольклорі С. Ан-ський, а згодом і М. Береговський, відзначивши, що саме цей пісенний пласт зазнав найбільшого впливу українського народного мелосу.

Чутливість хасидів до містичних сенсів української народної пісенності відзначимо і в пісні «Ружа, ружа, як ти далеко» (в їдишо-

мовній версії – «Rojs, rojs, wi wajt bisstu?»). М. Береговський, цитуючи текст цієї пісні, побіжно торкається історії її постання: «Розказують, що Риминієвський рабі одного разу, в п'ятницю, вийшов у поле гуляти й, почувши пісню пастуха: “Ружа, ружа, як ти далека”, завважив, що важко знати таємницю, що переходується в цій пісні. Назавтра, в суботу, тією-ж мелодією й за тією-ж темою він співав до третьої трапези таку пісню»¹:

Rojs, rojs, wi wajt bisstu?
Wald, wald, wi grojss bisstu?
Wolt dy rojs nyt asoj grojss gewen.

Schchine, Schchine, wi wajt bisstu?
Goless, goless, wi lang bisstu?
Wolt dy Schchine nyt asoj wajt gewen.
Wolt der goless nyt asoj lang gewen².

[1, с. 44].

Автор статті посилається на збірники Менахема Кіпніса (1878–1942), уродженця м. Ушомир (нині с. Коростенського р-ну Житомирської обл.). Він співав свого часу в Чорнобильській синагозі, а згодом став співаком Варшавської опери й дослідником єврейського фольклору. Його збірники єврейських народних пісень з нотами видано у Варшаві: перший – 1918 року («60 народних пісень на їдиші»), другий – у 1925 році («80 народних пісень на їдиші»). Аналізована нами пісня надрукована в першому збірнику на с. 131, а в другому – на с. 115. М. Береговський не уточнює імені рабина, якому приписують авторство цієї пісні, передрукувавши короткий коментар до неї зі збірників М. Кіпніса. А це важливо, оскільки допомогло б установити, на якій етнографічній території рабин міг почути її український прототип. Таку інформацію знаходимо в статті Людмили Шолохової «Український вплив на хасидську музику» (Єврейський дослідницький інститут, Нью-Йорк). У посиланнях зазначено, що автором пісні на їдиші був хасидський ребе й письменник Менахем Мендель (1745–1815) з Рімінова (Риманува, Польща). Це територія Лемківщини, де Філарет Колесса впродовж

1911–1913 років записував народні пісні на фонограф. У 1911 році на час експедиції він оселився в селі Риманів Сяноцького повіту [докладніше див.: 4, с. 150]. Згодом Ф. Колесса опублікував свої записи у Львові 1929 року [12] Серед цих пісень є й такі, де згадується ружа, але прямих аналогій з хасидською піснею «Ройз, ройз, ві вайт бісту» у них немає. На таку особливість хасидських пісень звернув увагу ще М. Береговський: «Зрозуміла річ, що українська, білоруська та інші пісні, що їх чули хасид або навіть цадик, могли бути за основу для нової, але часто так перетвореної пісні, що її не можна й упізнати. До цього треба додати й містичний світогляд цадика й хасида, хист і бажання витлумачити все звичайне, як таке, але шукати потаємне значіння звичайного. Поет тут – це звичайний селянин, пастух, п'яниця, то-що, а слухачеві-містиківі здається, що це може й не спроста: в пісні, немов звичайнісінькій, може бути таємниче застереження» [1, с. 44]. Тому можемо лише припустити, що ребе з Риманіва чув саме лемківську народну пісню про «далеку ружу», але яку саме – сказати важко. Л. Шолохова подає й переклад хасидської пісні, у якому слово «роза» написано з великої літери:

Розо, Розо, як ти далеко!
Лісу, лісу, який ти великий!
Якби та Роза не була так далеко,
Якби той ліс не був таким великим.
Шехіно, шехіно, як ти далеко!
Галуте, галуте, який ти довгий!
Якби та шехіна не була так далеко,
Якби той галут не був такий довгий
[19, с. 146–147].

Л. Шолохова пояснює, що у цій пісні «шехіна – метафоричне уявлення про кохану жінку й асоціація на жіночий вимір або силу Бога <...>, а коханий – уявлення про чоловічу силу Бога <...>. Поки Месія не прийде і не відбудеться останній тіккун, коханий (чоловіча сила Бога) тимчасово від'єднаний від шехіни й може воз'єднатися з нею лише під час небесного весілля, що відбувається на

кожний Шабат. Це жадання шехіни нагадує почуття пастуха, який мріє про свою кохану Розу» [19, с. 149]. Такий коментар засвідчує, що єврейський слухач міг сприймати слово «ружа» української народної пісні не як назву квітки, а як власне ім'я дівчини – Роза. Для українського фольклору воно не характерне, лише в поодиноких зразках є ім'я Рожа, що, за висновком дослідників, має міфологічну природу:

Усі дівочки в танку,
Тільки Рожі немає;
Мати Рожу чесала,
А, чешучи, навчала:
– Донько моя, Роженько!
Не становись край Дунаю!
Дунай зведе з ума:
За рученьку іздавне,
Золот перстень іздіме
[6, с. 62].

Відзначаючи містичну глибину «далекої ружі» українського фольклору, хасидський ребе надав своїй пісні тих акцентів, що відповідали настроям його народу, котрий і в часи поневірянь прагнув відчувати Божественну присутність. Пригадується і «Пісня над піснями» з її метафорою: «я троянда Саронська». У містичному філософському вченні юдаїзму – Кабали троянда з тринадцятьма пелюстками символізує народ Ізраїлю. Єврейська містика й міфологія, пов'язана з таким тлумаченням, яскраво представлена у збірці Пауля Целана «Die Niemandrose» («Нічийна троянда»). Як зазначає дослідник творчості поета Петро Рихло, Кабала й привернула увагу П. Целана через посередництво єврейського релігійного мислителя Гершома Шолема (1897–1982), зокрема, книги «Єврейська містика в її головних течіях». Він також захоплювався й працями філософа та письменника Мартіна Бубера (1878–1965) – знавця фольклору хасидів. «Шолемівську інтерпретацію Кабали, – підкреслює П. Рихло, – Целан сприймав як містичне передбачення Голокосту, в якому Шехіна віддаляється від людей у «горішній

світ» [15, с. 295]. Таке тлумачення віддаленої Шехіні асоціативно в'яжеться із символікою троянди хасидської пісні «Ройз, ройз, ві вайт бісту?». Прикметно, що український поет Ігор Калинець також звернув увагу на містичну єврейську рожу-троянду, що засвідчує його вірш «Gloria Dei», прсвячений Сільві Залмансон³.

Для слави – честі Бога
і Золотої Ройзи
ця львівська синагога
і фриз на синагозі.

Що ти, середньовічна
легендо, нині хочеш?
Палають фанатично
Твої чудовні очі.

Тобі б із рож олійку,
рожево снити снами,
зостатись би довіку
у пісні над піснями
[5, с. 55].

Багатим семантичним потенціалом вирізняється й «ружа» українського фольклору: це і втілення вітальної, вегетативної сили, краси, молодості (зокрема, у веснянках), у купальських піснях вона асоціативно пов'язується з вогнем, у замовляннях – з кров'ю. Тексти колядок репрезентують оригінальну міфологічну концепцію появи Єви, а згодом і Діви Марії з рожі (троянди) [17, с. 1001]. Такі смисли української фольклорної ружі чи не найточніше скристалізувалися в рядках Ігоря Калинця: «І думав, що усе це / минулим я відтужу, / та тільки замість серця / у грудях носим ружу» [5, с. 58]. Символічне ототожнення ружі з рідною землею вбачаємо в поезії Уладзіміра Някляева (н. 1946 р.), присвяченій білоруському політв'язню Миколі Статкевічу: «Яна твае болі злякуе рукамі матулі, / Чырвоную ружу прышпіліць да белай кашулі...» [цит. за: 14, с. 58].

Переповідаючи історію хасидської пісні «Rojs, rojs, wi wajt bisstu?», Л. Шолохова вказує на ще одного можливого її автора – це ребе

Ісак Айзик (1744–1821), представник раннього хасидизму: «Гуляючи лісом, ребе почув, як пастух співав українську пісню про ліс, що відділив його від коханої. Ребе, не зводячи, підібрав слова з їдишу до мотиву цієї пісні, почасти перекававши її текст і додавши важливу метафору про галут / голес [вигнання], яке відділяє його від коханої» [19, с. 146]. Подібну історію виникнення пісні зафіксував і єврейський етнограф Семен Анський в експедиції 1913 року: цадик Лейба з Пиляви (містечко на Поділлі) під час мандрівки до села зустрів молодого пастуха, який грав на сопілці прекрасну мелодію. Ребе запам'ятав її [19, с. 147]. Отже, маємо вже три версії походження пісні: з території, де жили лемки, з Поділля та з Угорщини, адже авторство нігуна «Ройз, ройз, ві вайт бісту?» приписують ще й Іцхаку Ісааку Таубу з Каліва (це їдишомовна назва містечка Надькалло, угор. Nagykallo). Детальніше вивчення джерел, зокрема й статей про нігун, спонукає до висновку, що маємо справу з хасидськими легендами, які пояснюють виникнення пісні, приписуючи її різним авторам. Однак усі вони є цадиками, а ідея використання народних пісень, зокрема українських, для творення нігунімів належить засновнику хасидизму Баал Шем Тову (1698–1760). Його учнем і був мандрівний цадик Лейб Сара з Поділля (1730–1791, похований у с. Ялтушків на Вінниччині, про якого згадується в статті Л. Шолохової⁴. У дитинстві він пас гусей і від інших пастухів почув пісню «Ружа, ружа, як ти далеко», згодом переробив її на свій лад. За однією з легенд, саме від нього й почув цю пісню Іцхак Ісаак Тауб – перший хасидський ребе в Угорщині. Про його любов до фольклору згадує єврейський філософ Мартін Бубер (1878–1965) у книжці «Хасидські історії. Пізні вчителі»⁵. Однак у короткому оповіданні «Іцхак-Айзик із Калло. Пісня гусопаса» М. Бубер стверджує, що це мандрівний цадик Лейб Сара, котрий дізнався про «святую душу на півдні Угорщини», почув цю пісню від Іцхака Айзика. Він прибув до маленького містечка, бродив лісом

і побачив біля струмка хлопчика-гусопаса років восьми. Той співав: «Шехіна, Шехіна, як до тебе далеко! / Галут, галут, який ти безмежний!». Хлопчик пояснив цадику, що таку пісню можна почути від місцевих пастухів, але вони співають про «кохану» замість Шехіни й про «ліс» замість галута. «Але це неправильно, – сказав малий гусопас, – бо хіба ж може бути інша кохана, окрім Шехіни, і навіть дитина знає, що ліс, який віддаляє нас від неї, – це і є галут» [2, с. 25]. Зрозуміло, що це лише легенда, а навіть гіпотетичне встановлення місцевості, у якій могла виникнути пісня, вимагає певного дослідницького ґрунту. Спільним для всіх цих легендарних переказів є символічний образ пастуха як метафора духовного наставника. Він є одним із центральних у єврейській культурі (пастухами були біблійні Авраам, Ісаак, Мойсей, Давид). У книжці М. Бубера «Легенда про Бааль-Шема» є розділ із назвою «Пастух». «Одного ранку Баал-Шем, – розповідається в ньому, – відчув руку на своєму плечі, і коли озирнувся, то побачив янгола битви з білим чолом <...> Тож Баал-Шем приготувався до битви» [20, с. 203]. Він піднявся на небеса, до пророків, щоб дізнатися, хто йому може допомогти. Ілля повідомив, що це Мойсей, пастух, який пасе в горах овець. Звертаючись до нього, Баал-Шем «говорив про самотність Бога та про Божу присутність, що в цьому недосконалому світі перебуває у вигнанні» [20, с. 208]. Очевидно, саме про таке вигнання йдеться і в хасидській пісні про далеку ружу. Вона творилася в добу розквіту хасидизму, що виник в Україні в середині XVIII ст. і, за висновком дослідників, також вплинув на містичний світогляд українського філософа Григорія Сковороди [3; 13]⁶.

Хасидизм як містичне вчення, на думку М. Бубера, породжений історичними катастрофами й відчаєм єврейського народу, і в праці «Легенда про Бааль-Шема» він репрезентує читачеві «не авторські казки хасидського мислителя, а колекцію хасидських історій та легенд, зібраних з різно-

манітних джерел – від агіографічних хасидських оповідей різних періодів до записаного Бубером і його колегами фольклорного матеріалу» [10, с. 91]. Усі легендарні перекази, що стосуються походження пісні про ружу й представлені в працях М. Бубера, а згодом і в М. Береговського та Л. Шолохової, є оповідями про цадиків – духовних лідерів, твори яких – яскравий вияв єврейського містицизму. М. Бубер, як зауважила Катерина Малахова, вважав його «чудовою квіткою стародавнього древа», що живиться перськими, пізньогрецькими й навіть альбігойськими джерелами; вона являє собою один з найвищих проявів екстатичної мудрості» [10, с. 90]⁷. Цей перелік можна доповнити вказівкою й на українську народну пісенність, що також стала джерелом хасидського містицизму. А пісня «Rojs, rojs, wi wajt bisstu?» є й досі популярною і в Ізраїлі, і в Західній Європі (з 1980-х років зріс інтерес до єврейської культури у Німеччині, а в Ізраїлі 1996 року Кнесетом прийнято закон, що заохочує обізнаність з культурою на їдиші). Пісня опублікована в англійській збірці «Songs of Generations: New Pearls of Yiddish Song Paperback», що була видана 2004 року у видавництві *Jewish Book Center of the Workmens* («Пісні покоління: Нові перлини їдишської пісні», упорядник Джозеф Млотек, 303 с.). Згодом з такою самою назвою з'явилася онлайн-антологія єврейської пісенності, упорядкована Йослом та Ханною Млотек (ідеться про веб-сайт «Колекція їдишських пісень»⁸). На веб-сайті представлено 400 оцифрованих пісень. Це частина великої колекції подружжя Млотеків, яка засвідчує культурні надбання євреїв Східної Європи, що емігрували до США. В антології є й текст пісні «Ройз, ройз, ві вайт бісту?» (їдишомовний та англійський), її можна послухати у виконанні Мерілін Лернер (Marilyn Lerner) з Канади (запис здійснено 2003 року в Києві на Четвертому фестивалі клезмерської музики «Клезфест»). Укладачі антології тлумачать слово «Roys» саме як троянду:

Royz, royz, vi vayt bistu.
 Vald, vald, vi groys bistu.
 Volt di royz nisht azoy vayt geven,
 Volt der vald nisht azoy groys geven.
 Shkhine, shkhine, vi vayt bistu.
 Goles, goles, vi lang bistu.
 Volt di shkhine nisht azoy vayt geven,
 Volt der goles nisht azoy lang geven⁹.

У примітках до пісні вказано, що автор слів і музики невідомий, однак згадується ребе з Калева, якого в деяких джерелах називають її творцем. Цікаво, що одна з версій згаданої хасидської пісні була записана від Шнеура Залмана Шазара (1889–1974) – третього президента Ізраїлю:

Vaid, vaid, vi grays bistu,
 Kale, kale vi vayt bistu,
 Az der vaid volt vern avekgenumen,
 Volt ikh mit der Kale tsuzamengekumen [21].

Ліс, ліс, який ти великий,
 Наречена, наречена, яка ти далека.
 Якби той ліс можна було прибрати,
 Я б із нареченою воз'єднався[†].

У цій версії пісні немає згадки про троянду, але протиставлення «ліс – наречена» пов'язує її з текстом «Ройз, ройз, ві вайт бісту?», що розглядається в статті Л. Шолохової, адже і в ньому йдеться про дівчину Розу, а не про квітку. Різні погляди на тлумачення слова «Ройз» у цій хасидській пісні закорінені в особливостях єврейської традиційної культури, що можна простежити на кількох прикладах. Так, відомий австрійський скрипаль Даніель Аунер (Daniel Auner, 1987 р. н.) у розмові з моєю донькою – альтисткою Наталею Кулебою – зауважив, що назва твору Фріца Крейсlera «Прекрасний розмарин» стосується не квітучої рослини, а дівчини – Розмарі. Натомість український скрипаль, диригент Ігор Андрієвський¹⁰, котрий народився і навчався в Одесі, пригадав, що твір «Прекрасний розмарин» Ф. Крейсlera написав саме в цьому місті,

де розмарин ще називають «трояндою біля моря» (цю рослину нерідко можна побачити на схилах біля Чорного моря). В українському фольклорі розмарин – це містична рослина, що має назву «розмай-зілля» і фігурує в текстах, де йдеться про любовну магію.

Зауважимо, що й хасидський фольклор, зокрема легенди про цадиків, не лише був популярним у єврейському середовищі, а й зацікавив українських письменників. Так, Олександр Тарнавський, співробітник «Киевской старины», у 1883 році опублікував на її сторінках оповідання про Лейб Сару, якому приписують авторство пісні «Ройз, ройз, ві вайт бісту» [див.: 16]¹¹. Ці легенди, переказані О. Тарнавським, увійшли до «Антології української готичної прози» (2014 р., т. I), що її уклав Юрій Винничук. Прикметно, що готична проза репрезентувала романтичні тенденції в українській літературі XIX – початку XX ст. й тяжіла до містицизму. Тому укладачі антології і звернули увагу на хасидські історії про цадика-чудотворця (у них розповідається, як Лейб-Сурес погасив пожежу, врятував євреїв від москалів і т. д.). Так відбувався обмін своєрідним містичним досвідом між євреями та українцями, що виник, зокрема, і на ґрунті фольклору обох народів.

Висновки. Дослідження особливостей творення тексту хасидської пісні (нігуна) «Ройз, ройз, ві вайт бісту?» актуалізує висновки М. Береговського, висловлені ним щодо механізму запозичення українських народних пісень до єврейського репертуару: першоджерело інколи змінюється до невпізнаності під впливом містичного досвіду її творців-цадиків. Оскільки в різних джерелах вказується не одне таке прізвище, а три (Менахем Мендель, Іцхак Ісаак Тауб, Лейб Сара), авторство встановити неможливо. Варто зважати й на те, що в цих джерелах в основному фігурують легенди, тому можемо висловити лише деякі міркування на користь авторства Лейб Сарі. І річ не в тім, що він був найстаршим серед усіх названих цадиків, а в тому, що проживав на Поділлі. А дослід-

* Переклад авторки статті. – Ред.

ники нігунів, про яких ми вже згадували вище (йдеться про проєкт «Нігун хасидів на Правобережній Україні та Східній Галичині: між питомими та напливовими звуковими ландшафтами»), вважають, що цей репертуар почав викристалізовуватися в середині XVIII ст. на землях Поділля й Волині. Прикметно, що в нас немає підстав вести мову про варіанти нігуна «Ройз, ройз, ві вайт бісту?»⁹, адже різні джерела подають

майже ідентичні тексти, хоч і приписують його різним авторам. Відмінності є лише в тлумаченні тексту, що вказує на його глибокий інтерпретаційний потенціал («ружа» як квітка (троянда) і як ім'я дівчини – Роза; троянда як метафора єврейського народу; асоціативне зближення «ружі-троянди» з Божественною присутністю – Шехіною, що в недосконалому людському світі перебуває у вигнанні).

Примітки

¹ «За святковим столом у шабат і свята євреї завжди співають добре знаних усім пісень, чи то нігунім (духовні мелодії), чи змірос (релігійні пісні)» [9, с. 229]. Дослідники зазначають, що в Україні в XVII–XIX ст. євреї-ашкеназі протягом шабату брали участь у трьох трапезах (обов'язково з шабатним хлібом – халою), ці трапези називалися «сеудот» [9, с. 116].

² Їдишомовні тексти, що передані на письмі латиницею, відзначаються подекуди різним написанням слів: Rojs (Rojz), want (vajt), wi (vi), bisstu (bistu).

³ Сільва Залмансон (н. 1944) – громадська діячка, художниця, правозахисниця. З 1945 року жила в Ризі. У 1970 році її було заарештовано в справі «викрадачів ленінградських літаків» за антирадянську діяльність. У 1974 році вїхала до Ізраїлю.

⁴ Згідно з легендою, Лейб Сара (Leib Sarah's, 1730–1791) заповів поховати його просто неба. Тривалий час могила була занедбаною, лише 1991 року над нею було збудовано огель, фінансований рабином Лейбою Сіркісом з Нью-Йорка. Огель – намет або похоронна споруда.

⁵ «Хасидські історії» вперше було опубліковано на івриті 1946 року. У 1947 році в Нью-Йорку побачило світ англomовне видання цієї праці – «Tales of the Hasidim».

⁶ З листування Леоніда Плюща та Юрія Шевельова (1979–1995) довідуємося, що єврейський філософ Шльомо Пінес (Shlomo Pines, 1908–1990) готував до друку статтю про Григорія Сковороду та хасидизм.

⁷ Альбігойці – прихильники еретичних учень катарів та вальденсів доби Середньовіччя (XII–XIII ст.) у Південній Франції, центром яких стало місто Альбі.

⁸ Елеонор Хана Млотек, уроджена Гордон (1922–2013) – музикознавиця, фахівчиня з їдишського фольклору. Її чоловік Йосл Млотек (1918–2000) – поет і політичний діяч, був головним редактором американської єврейської газети «The Forward» («Вперед»), заснованої 1897 року як їдишомовна, згодом виходила ще й англійською, нині переважно онлайн. Він вивчав єврейський фольклор у Каліфорнійському університеті в Лос-Анджелесі. У 1970 році вони започаткували колонку «Перлини їдишської поезії» в газеті *New York Yiddish Forward*. Упродовж 18 років сотні читачів з усього світу надсилали їм записи їдишських пісень. Іцхак Башевіс Зінгер, письменник, лауреат Нобелівської премії з літератури 1978 року, назвав Хану Млотек та її чоловіка «Шерлоками Холмсами народних пісень на їдиші».

⁹ «Трояндо, трояндо, як ти далеко / Ліс, ліс, який ти великий / Якби троянда не була так далеко / Ліс не був би таким великим. / Шехіно, шехіно, як ти далеко / Вигнання, вигнання, яке ж ти довге. / Якби Шехіна не була так далеко, / Вигнання не було б таким довгим» (Шехіна – Боже провидіння).

¹⁰ Андрієвський Ігор Михайлович (нар. 8 червня 1959 р., Одеса) – скрипаль, диригент, композитор, педагог, професор. Народний артист України (2018). Повідомлення про твір Ф. Крейсера надіслав на моє прохання з Одеси в грудні 2025 року, коли після російських обстрілів місто залишалося без світла й тепла.

¹¹ Згодом передруковано у виданні «Хроніка-2000», 1998, № 21–22 в перекладі українською Петра Марусика.

Джерела та література

1. Береговський М. Чужомовні й різномовні пісні євреїв України, Білоруси й Польщі. *Етнографічний вісник*. 1930. Кн. 9. С. 37–51.

2. Бубер М. Хасидские истории. Поздние учителя. Иерусалим : Мосты культуры, 2009. 375 с.

3. Валявко І. Джерела містичного світогляду Григорія Сковороди: спроба наукової ретроспективи. *Сковорода Григорій: ідейна спадщина і сучасність* / відп. ред. І. П. Стогній ; Київ : Переяслав-Хмельницький державний педагогічний ун-т, 2003. С. 96–120.

4. Довгалюк І. Лемківщина у дослідженнях Філарета Колесси. *Вісник Львівського університету. Серія Мистецтво*. 2012. Вип. 11. С. 150–169.

5. Калинець І. Зібрання творів : у 2 т. Т. 2. Невольнича муза. Київ : Факт, 2004. 542 с.

6. Костомаров М. І. Слов'янська міфологія. Вибрані праці з фольклористики та літературознавства / упоряд., приміт. І. П. Бетко, А. М. Полотай ; вступ. ст. М. Т. Яценка. Київ : Либідь, 1994. 384 с.

7. Ліхтен Й. Продовження дискусії про українсько-єврейські взаємини. *Сучасність*. 1962. № 1 (13). С. 102–109.

8. Лукін М., Мазор Я., Серуссі Е., Коломієць О. «Тіш-нігун № 3» із збірки «Єврейські народні мелодії без слів» Мойсея Береговського: вступ до вивчення хасидської музики в українському контексті. *Етномузика: Збірка статей та матеріалів із нагоди ювілею професорки Ірини Довгалюк*. Львів : ГАЛИЧ-ПРЕС, 2020. Чис. 16. С. 141–157. DOI : <https://doi.org/10.33398/2523-4846-2020-16-1-141-157>.

9. Магочій П.-Р., Петровський-Штерн Й. *Євреї та українці. Тисячоліття співіснування* / переклад з англ. О. Флористини. Ужгород : Вид-во Валерія Падяка, 2018. 340 с.

10. Малахова К. Хасидизм у ранніх працях Мартина Бубера: ostjuden чи «світло зі Сходу?» *Філософська думка*. 2019. № 6. С. 81–95. DOI : <https://doi.org/10.15407/fd2019.06.081>.

11. Москович В. Аспекти українсько-їдишських мовних контактів. *Євреї та слов'яни. Українсько-єврейська зустріч: культурні виміри*. Т. 25 / за ред. В. Московича та А. Родад ; пер. з англ. В. Циби. Київ : ДУХ і ЛІТЕРА, 2017. С. 137–144.

12. Народні пісні з Галицької Лемківщини., Тексти й мелодії. Зібрав, упорядкував і пояснив Філарет Колесса. *Етнографічний збірник*. Т. XXXIX–XL. У Львові, 1929.

13. Попович М. В. Григорій Сковорода на тлі філософсько-релігійних рухів своєї доби. *Наукові записки НаУКМА. Гуманітарні науки*. Київ : Києво-Могилянська академія, 2003. Т. 22. Ч. 1. С. 91–103.

14. Портников В. Статкевич. ZBRUČ. 14.09.2025. URL : <https://zbruc.eu/node/122389> (дата звернення: 14.09.2025).

15. Рихло П. Містичні мотиви єврейської кабалістики у збірці Пауля Целана «Нічийна троянда». *Рихло Петро. Пауль Целан. Референції. Наукові студії, статті, есеї*. Київ : ДУХ і ЛІТЕРА, 2020. С. 285–312.

16. Тарнавский А. Лейб-Сурес (из еврейских легенд). *Киевская старина*. 1883. № 6. С. 473–492.

17. Шевчук Т. Нові моделі міжетнічної культурної взаємодії: українсько-єврейська ідентичність крізь призму фольклору. *Сучасні аспекти дослідження міжетнічних зв'язків у фольклорі: колективна монографія* / НАН України, ІМФЕ ім. М. Т. Рильського, Київ, 2019. С. 19–46. DOI : <https://doi.org/10.15407/nz2019.04.1001>.

18. Шевчук Т. Фітонім «рожа» в українському обрядовому фольклорі. *Народознавчі зошити*. 2019. № 4 (148). С. 1001–1006. DOI: <https://doi.org/10.15407/nz2019.04.1001>.

19. Шолохова Л. Український вплив на хасидську музику. *Євреї та слов'яни. Українсько-єврейська зустріч: культурні виміри*. Т. 25 / за ред. В. Московича та А. Родад , пер. з англ. В. Циби. Київ : ДУХ і ЛІТЕРА, 2017. С. 145–152.

20. Buber M. The legend of the Baal-Shem. Translated from the German by Maurice Friedman. London ; New York : Routledge, 2002. 242 p.

21. Roysz, Roysz, vi vayt bistu. The Yosl and Chana Mlotek. *Yiddish song Collection at the Workers Circle*. URL : <https://yiddishsongs.org> (дата звернення 15.09.2025).

References

1. BEREGOVSKY, Moisey. Foreign and Multilingual Songs of the Jews of Ukraine, Belarus and Poland. *Ethnographic Bulletin*, 1930, book 9, pp. 37–51 [in Ukrainian].

2. BUBER, Martin. *Hasidic Stories. Late Teachers*. Jerusalem: Bridges of Culture, 2009, 375 pp. [in Russian].

3. VALIAVKO, Iryna. Sources of the Mystical Worldview of Hryhorii Skovoroda: An Attempt of a Scientific Retrospective. In: Ivan STOHNIL, responsible ed. *Skovoroda Hryhorii: Ideological Heritage and Modernity*. Kyiv: Pereiaslav-Khmelnytskyi State Pedagogical University, 2003, pp. 96–120 [in Ukrainian].

4. DOVHALIUK, Iryna. Lemkivshchyna in the Research of Filaret Kolessa. *Bulletin of Lviv University. Series Art*, 2012, issue 11, pp. 150–169 [in Ukrainian].

5. KALYNETS, Ihor. *Collected Works: In Two Volumes*. Vol. 2: Slave Muse. Kyiv: Fact, 2004, 542 pp. [in Ukrainian].

6. KOSTOMAROV, Mykola. Slavic Mythology. In: Iryna BETKO, A. POLOTAI, compilers. *Selected Works on Folkloristics and Literary Studies*. Prefaced by Mykhailo YATSENKO. Kyiv: Lybid, 1994, 384 pp. [in Ukrainian, in Russian].

7. LICHTEN, Joseph. Continuation of the Discussion on Ukrainian-Jewish Relations. *Modernity*, 1962, no. 1 (13), pp. 102–109 [in Ukrainian].

8. LUKIN, Michael, Yakov MAZOR, Edwin SERUSSI, Olha KOLOMIETS. «Tish-Nigun no. 3» from the Collection «Jewish Folk Melodies without Words» by Moisei Beregovsky: An Introduction to the Study of Hasidic Music in the Ukrainian Context. *Ethnomusic: Collected Articles and Materials on the Occasion of the Anniversary of Professor Iryna Dovhaliuk*. Lviv: HALYCH-PRESS, 2020, no. 16, pp. 141–157. DOI: <https://doi.org/10.33398/2523-4846-2020-16-1-141-157>. DOI: <https://doi.org/10.33398/2523-4846-2020-16-1-141-157> [in Ukrainian].
9. MAGOCHII, Pavlo-Robert, Yohanan PETROVSKY-SHTERN. *Jews and Ukrainians. A Millennium of Coexistence*. Translated from English by Oksana FOROSTYNA. Uzhhorod: Valerii Padiak's Publishing House, 2018, 340 pp. [in Ukrainian].
10. MALAKHOVA, Kateryna. Hasidism in the Early Works of Martin Buber: Ostjuden or «Light from the East?» *Philosophical Thought*, 2019, no. 6, pp. 81–95. DOI: <https://doi.org/10.15407/fd2019.06.081>. DOI: <https://doi.org/10.15407/fd2019.06.081> [in Ukrainian].
11. MOSKOVYCH, Wolf. Aspects of Ukrainian-Yiddish Language Contacts. In: Wolf MOSKOVICH and Alti RODAL, eds. *Jews and Slavs. Ukrainian-Jewish Meeting: Cultural Dimensions*. Translated from English by Viacheslav TSYBA. Kyiv: SPIRIT AND LETTER, 2017, vol. 25, pp. 137–144 [in Ukrainian].
12. KOLESSA, Filaret, compiler. Folk Songs from the Galician Lemkivshchyna. Texts and Melodies. *Ethnographic Collection*. Vol. 39–40. Lviv: From the Printing House of the Shevchenko Scientific Society, 1929, 556 pp. [in Ukrainian].
13. POPOVYCH, Myroslav. Hryhorii Skovoroda against the Background of Philosophical and Religious Movements of His Time. *Scientific Proceedings of the Mohyla Kyiv National University. Humanities*. Kyiv: Publishing House of the Kyiv Mohyla Academy, 2003, vol. 22, part 1, pp. 91–103 [in Ukrainian].
14. PORTNIKOV, Vitalii. *Statkevich* [online] [viewed 14 September 2025]. Available from: <https://zbruc.eu/node/122389> [in Ukrainian, in Belarusian].
15. RYKHLO, Petro. Mystical Motifs of Jewish Kabbalah in Paul Celan's Collection «Nobody's Rose». In: *Rykhlo Petro. Paul Celan. References. Scientific Studies, Articles, Essays*. Kyiv: SPIRIT and LETTER, 2020, pp. 285–312 [in Ukrainian].
16. TARNAVSKYI, Aleksandr. Leib-Sures (From Jewish legends). *The Kievan Past*, 1883, no. 6, pp. 473–492 [in Ukrainian].
17. SHEVCHUK, Tetiana. New Models of Interethnic Cultural Interaction: Ukrainian-Jewish Identity in the Light of Folklore. *Modern Aspects of the Study of Interethnic Relations in Folklore: A Collective Monograph*. NAS of Ukraine, M. Rylskyi IASFEy, Kyiv, 2019, pp. 19–46. DOI: <https://doi.org/10.15407/nz2019.04.1001> [in Ukrainian].
18. SHEVCHUK, Tetiana. The Phytonym «Rose» in Ukrainian Ritual Folklore. *The Ethnology Notebooks*, 2019, no. 4 (148), pp. 1001–1006 [in Ukrainian]. DOI: <https://doi.org/10.15407/nz2019.04.1001> [in Ukrainian].
19. SHOLOKHOVA, Liudmyla. Ukrainian Influence on Hasidic Music. In: Wolf MOSKOVICH and Alti RODAL, eds. *Jews and Slavs. Ukrainian-Jewish Meeting: Cultural Dimensions*. Translated from English by Viacheslav TSYBA. Kyiv: SPIRIT AND LETTER, 2017, vol. 25, pp. 145–152 [in Ukrainian].
20. BUBER, Martin. *The Legend of the Baal-Shem*. Translated from German by Maurice FRIEDMAN. London; New York: Routledge, 2002, 242 pp. [in English].
21. ANON. «Rojs, Kojs, Wi Wajt Bisstu?». *Yosl and Chana MLOTEK. Yiddish Song Collection at the Workers Circle* [online] [viewed 15 September 2025]. Available from: <https://yiddishsongs.org> [in English].

Конфлікт інтересів

Авторка не має потенційного конфлікту інтересів, який би міг вплинути на рішення про опублікування цієї статті.

Використання штучного інтелекту

Не використовувався.

Отримано / Received 27.01.2026

Рекомендовано до друку / Recommended for publishing 18.05.2026

Опубліковано / Published 26.05.2026